

PRIKAZI KNJIGA – BOOK REVIEW

Ivan Macut

Prikaz knjige Martin Lutero, *Il nostro più grande tesoro, a cura di Antonio Sabetta*, Studium edizioni, Roma, 2023., 327 stranica

Djelo pod naslovom Martin Lutero, *Il nostro più grande tesoro. Scritti sul Sacramento dell'altare* [Naše najveće blago. Spisi o Sakramentu oltara] uredio je prof. dr. dr. sc. Antonio Sabetta, uz predgovor koji potpisuje prof. dr. sc. Fulvio Ferrario te pogovor koji potpisuje prof. dr. sc. Giuseppe Lorzio, uz uvodni tekst urednika djela pod naslovom *Neprekinuta Lutherova promišljanja o Večeri. Sukob s fanaticima i trajna obrana tjelesne Kristove prisutnosti u Sakramentu oltara*, sadržava prijevode s izvornoga njemačkog prvi put na talijanski jezik sljedećih Lutherovih djela o naznačenoj temi: *O primanju euharistije pod dvije prilike i o drugim inovacijama*. Mišljenje dr. Martina Luthera (1522.); *O klanjanju sakramentu tijela Kristova braći zvanog valdezi* (1523.); *Propovijed o sakramentu tijela i krvi Kristove. Protiv duha fanatizma* (1526.); *Kristove riječi 'Ovo je moje tijelo... itd.'* i dalje ostaju čvrste protiv fanatika (1527.), te *Kratka ispovijest o Svetom Sakramentu* (1544.).

U predgovoru djelu Fulvio Ferrario naglašava kako ovo djelo u sebi uključuje dvi-

je bitne karakteristike teologije: poniznost i kritiku. Kada je riječ o poniznosti, Ferrario smatra kako poniznost teologije ne ide uvijek pod ruku s poniznošću teologa, međutim, u svakom slučaju odnosi se na teologe i za njih predstavlja izazov. Kritički aparat teologije, čime obiluje ovo djelo, nastavlja dalje Ferrario, uvijek je u odnosu na izvore. Nadalje, ovo djelo treba se čitati i u ekumenskom duhu. Ferrario ističe kako je ekumenski dijalog dobro napredovao kad je riječ o Kristovoj prisutnosti u euharistiji. Uz to, iz svojeg vlastitog iskustva pisac predgovora tvrdi kako nije lagano shvatiti razlike između Lutherovih tekstova i tradicionalnoga katoličkog učenja. Ferrario je uvjeren kako ti Lutherovi tekstovi sadržavaju objektivnu konvergenciju u odnosu na ovo učenje, ali to ne znači odmah da su ta učenja (Lutherovo i katoličko) identična. Nadalje, isti autor tvrdi da je pomalo paradoksalno da su veće razlike u ovom kontekstu među različitim evangeličkim tradicijama, a na poseban način između luterana (koji inzistiraju na Kristovoj prisut-

nosti koja se naziva „realna“ i reformiranih (koji naglašavaju Kristovu „duhovnu“ prisutnost). Svakako je i ovo razlog zašto su katolici usredotočeni na Lutherove tekstove. Ferrario tvrdi kako je barem za kršćane Duh onaj koji je stvaran te kada se kaže da je Krist prisutan duhovno ne znači da je manje stvarno prisutan u odnosu na realnu prisutnost, nego se samo opisuje način te Kristove prisutnosti. Što bi to bila „nestvarna“ prisutnost – pita se Ferrario – i zaključuje kako sigurno to nije nešto što su zastupali Kalvin i Zwingli. Uz to, pisac predgovora ističe kako su katolici na dostatan način objasnili što znači kada kažu da je euharistija žrtva. Konačno, Ferrario ističe kako Sabetta u ovom djelu naznačenom problemu pristupa kritičkom rekonstrukcijom Lutherova mišljenja s većim naglaskom na augustinovsku sakramentalnu teologiju i augustinovske strukture, nego na ekleziološku dimenziju.

U uvodnoj studiji autor Antonio Sabetta na opširan i iscrpan način izlaže o Lutherovoj misli o Kristovoj prisutnosti u Sakramentu oltara kroz različite njegove objavljene spise. Svoj tekst autor otvara uvodom u kojem naglašava kako Luther upotrebljava sljedeći naziv za Sakrament oltara: Naše najveće blago. Dakle, riječ je

o tome da se Sakrament oltara nalazi u središtu Lutherove teološke misli. Nadalje, Sabetta ističe da će u ovom djelu slijediti kronološki razvoj Lutherove misli o ovoj temi i tako donosi u prijevodu i njegove relevantne tekstove. Unatoč tomu što je riječ o središnjoj misli Lutherove teologije, naš autor ističe dalje, kod nekih autora koji se bave Lutherovom mišlju oni zauzimaju malo, a kod drugih nikakvo mjesto, tj. u potpunosti ih ignoriraju.

U nastavku uvodne studije Sabetta izlaže o pojedinim tekstovima koje dalje donosi i u prijevodu na talijanski jezik.

Prvi tekst datira iz 1522. godine i nosi naslov O primanju euharistije pod dvije prilike i o drugim inovacijama. Dana 26. travnja 1521. godine Luther je zatvoren u utvrdu u Wartburg gdje je ostao sljedećih deset mjeseci. To razdoblje zatočeništva za njega nije bilo uzaludno. Naprotiv. U tom razdoblju započinje praksa podjeljivanje pričesti od obiju prilika te se primanje samo pod jednom prilikom smatra grijehom. Luther ustaje protiv ovog mišljenja naglašujući kako se ništa ne može smatrati grijehom što nema svoje uporište u Svetom pismu. Uz to, Karlstadt odbacuje klanjanje Presvetom Sakramentu kao idolatrija. Ipak, 17. listopada 1521. nakon održane rasprave

Karlstadt je privremeno ponovno prihvatio da je kruh pravo Tijelo Kristovo i kao što se može klanjati tijelu Kristovu, tako nema razloga da se ne može klanjati i kruhu. Poticanje na blagovanje obiju posvećenih prilika nastavljeno je i u sljedećim mjesecima. Nakon što je Karlstadt uveo neke promjene u Večeru Gospodnju, kao na primjer – uklanjanje slika, uklanjanje svega što bi upućivalo na žrtvu, izgovaranje riječi posvete na njemačkom jeziku i nakon što je dolazilo do sve većih nereda u Wittenbergu – konačno je i sam Luther morao reagirati i vratiti se u Wittenberg (dolazi 6. ožujka 1522. godine) jer su se reforme provodile na pogrešnim teološkim temeljima. Po dolasku Luther je cijelu sljedeću nedjelju propovijedao u župnoj crkvi Svete Marije (izrekao je ukupno 8 propovijedi). Nakon ovih propovijedi, red se odmah vratio u Wittenberg. U spisu O primanju euharistije pod dvije prilike i o drugim inovacijama Luther ističe tri stvari. Prvo, primanje pričesti na ruke. To nije grijeh, ali Luther naglašava kako je potrebno ići polagano kako se netko ne bi sablaznio te je ponajprije potrebno propovijedati o tome, a tek onda tomu pristupiti. Drugo, odustati od privatnih misa bez prisutnosti vjernika uz svećenika. Treće, slike u crkvama ne treba uni-

štavati – iako je bolje bez njih – ali je potrebno vjernike poučavati da se ne klanjaju slikama i da na njih ne gledaju kao na dobro djelo.

Drugi tekst datira iz 1523. godine i nosi naslov Traktat o klanjanju sakramentu Svetog tijela Kristova. Prije nego što je prešao na kratko izlaganje o tom Lutherovu tekstu, Sabetta je radi boljeg razumijevanja nastanka ovog teksta izložio okolnosti koje su do toga dovele. Naime, u središtu se nalazi učenje Cornelisa Henriczxa Hoena (1440. – 1524.) koji je tvrdio da kruh i vino „označuju“ tijelo i krv Kristovu, a ne može se reći da oni „jesu“ tijelo i krv Kristova. Kristu se može klanjati samo u vjeri te njegove riječi „hoc est corpus meum“ – „ovo je moje tijelo“ ne uključuju u sebe niti je Krist mislio na transsubstancijaciju te Hoen drži kako je potrebno razlikovati između Krista kojega primamo u vjeri i kruha primljenog našim ustima. Imajući sve ovo u vidu, Luther piše svoj traktat o klanjanju 1523. godine. Po naslovu djela činilo bi se da govori isključivo o klanjanju sakramentu Svetoga tijela Kristova, ali to je tema samo jednog dijela toga teksta. U tekstu Luther se osvrće na dvije stvari: prvo, primat riječi u sakramentu i, drugo, odbacivanje simboličke interpretacije sakramenta. Sabetta ističe

kako je ovaj tekst iz 1523. godine prvi u kojem Luther zauzima poziciju protiv simboličke interpretacije Kristove prisutnosti i protiv toga da kruh i vino samo označuju (significat) a ne da jesu (est) Kristovo tijelo i krv, a što je u suprotnosti s „entuzijastima“ i Karlostadiom.

Treća tema kojom se teolog Sabetta bavi uključuje dva Lutherova teksta: Propovijed o sakramentu tijela i krvi Kristove. Protiv duha fanatizma (1526.); Kristove riječi ‘Ovo je moje tijelo... itd.’ i dalje ostaju čvrste protiv fanatika (1527.). U propovijedi iz 1526. godine Martin Luther govori o samoj biti stvari, tj. što je taj sakrament i u što je potrebno vjerovati – da su u ovom sakramentu uistinu prisutni tijelo i krv Kristova. Jedan od prigovora koji su fanatici upotrebljavali u prilog tezi da Krist nije stvarno prisutan u sakramentu Oltara jest to što nas Biblija uči da se Krist nalazi zdesna Ocu, pa onda ne može istodobno biti prisutan i u euharistiji. Luther odbija ovo tumačenje te ističe kako Kristov uzlazak Ocu i sjedenje s njegove desne nije kao penjanje uza skale i ulazak u kuću, nego to znači da je on iznad stvorenja, u stvorenju i istodobno nadilazi stvorenje. Drugi argument fanatika jest sljedeći: ako vjerujem da je Isus Krist umro za

mene, koja je korist od vjerovanja da je on također Bog koji je „ispečen u peći“. Luther odbacuje i ovaj prigovor fanatika tvrdnjom da, ako je točno što oni tvrde da nam nije potrebno da je Krist prisutan u sakramentu Oltara, onda je točno i to da nam ne treba ni njegovo utjelovljenje jer Bog može otkupiti čovjeka bez rođenja po Djevici Mariji. Za Luthera je jasno: Božja djela nisu ni na koji način slična našim djelima te je jedini kriterij koji vrijedi Božja riječ koja prosuđuje i razum. Protiv papista Luther tvrdi da sakrament Oltara nije naše dobro djelo, nego isključivo Božji besplatni dar. Nadalje, u tekstu iz 1527. godine Luther tvrdi da iza djelovanja fanatika stoji sam đavao kojemu je cilj udaljiti vjernike, na poseban način one slabije vjernike, od Boga i od njegove Riječi. Jedan od argumenata fanatika, koji sada Luther želi osporiti jer ga drži temeljnim argumentom fanatika od kojega se sve daljnje njihovo učenje razvija, jesu Isusove riječi da tijelo ne koristi ničemu (usp. Iv 6,63). Luther tvrdi da fanatici Božju riječ prosuđuju kriterijima ljudskog razuma i zato je za njih nemoguće da netko sjedi zdesna u slavi i istodobno bude prisutan na zemlji tako da ga se može uzeti u ruke i pojesti kao kobasicu. Tvrđiti ovo za Luthera znači ni-

jekati Božju svemogućnost. Uz to, Luther jasno kaže da se ove riječi iz Ivanova evanđelja o tijelu koje ne vrijedi ništa ne odnose na Isusovo tijelo jer Isus nije rekao moje tijelo ne vrijedi ništa, nego tijelo. Ako Isusovo tijelo nije prisutno u sakramentu Oltara, nastavlja dalje Luther, onda nije prisutno ni u Mariji te bi Kristovo čovječstvo bilo samo privid, kako su to već i prije tvrdili neki heretici u povijesti kršćanstva. Luther, konačno, piše kako je potrebno ponizno prihvatiti činjenicu kako ne možemo znati na koji je način moguće da Krist uđe i ujedini se s kruhom tako da bude uistinu i tjelesno prisutan u znaku te sve ovo ne niječe istinitost i objektivnost toga što je Isus rekao. Ako zaniječemo objektivnost njegove riječi u kontekstu sakramenta Oltara, onda je potrebno zanijekati njegove riječi i na drugim mjestima što je prema Lutheru pogrešno.

U nastavku svoje uvodne studije teolog Sabetta kronološki i sistematski izlaže o razvoju kontroverzije o sakramentu Oltara sve do 1544. godine kada Luther objavljuje svoj tekst *Kratka ispovijest o Svetom Sakramentu*. Lutherov tekst iz 1527. godine doživio je veliki uspjeh, a to se vidi i iz činjenice da je iste te godine šest puta ponovno tiskan. Naravno, odgovor drugih re-

formatora na ovaj Lutherov tekst nije trebalo dugo čekati. Lutherov konačan odgovor nalazimo u tekstu *O Večeri Gospodnjoj* iz 1528., gdje Luther u trećem dijelu u svojoj Ispovijesti vjere jasno kaže: „Na isti način potvrđujem i ispovijedam vjeru u sakrament oltara u kojem se ustima u kruhu blaguje pravo Tijelo i u vinu pije prava Krv Isusa Krista, iako svećenici koji ih dijele ili oni koji ih primaju, ne bi to vjerovali ili bi ih zlorabili na drugi način. Jer sakrament se ne temelji na vjeri ili nevjeri ljudi, nego na Božjoj riječi i ustanovljenju. Ljudima nije dopušteno mijenjati Božje riječi i ustanove, tumačeći ih na drugi način, kako to danas čine neprijatelji sakramenta, a koji imaju samo pravi kruh i vino, jer nemaju ni Božje riječi ni njegove ustanove, nego su ih iskrivili i promijenili prema svojem vlastitom nahođenju.“ I na ovaj Lutherov tekst odgovorili su njegovi protivnici, dok je reformator Martin Bucer u svojem djelu iz 1528. godine sve strane pozivao na dijalog i takav i predstavio njihovu raspravu. Luther nije više odgovarao na prozivnje svojih protivnika, a također Luthera o ovom pitanju nikada nije zanimalo kompromis nego snažno odbacivanje pogrešnih stavova. Ipak, pristao je na sudjelovanje u teološkom kolo-kvijuu u Marburgu, a trajao je

od 1. do 4. listopada 1529. godine. Luther je na koncu ovih razgovora pripremio 15 članaka u kojima se pokazuje suglasje o svim pitanjima, osim u pitanju Kristove prisutnosti na Večeri. Budući da rasprava o pitanju Kristove prisutnosti u sakramentu Oltara ni nakon ovoga teološkog kolokvija nije dovršena, Luther se u ovom pitanju oglašava 30. rujna 1544. godine kada je tiskan tekst pod naslovom *Kratka ispovijest o Svetom Sakramentu*.

Peti, ujedno i zadnji, Lutherov tekst koji teolog Sabetta sistematski predstavlja nosi naslov *Kratka ispovijest o Svetom Sakramentu* (1544.). Luther tu naglašava kako su Zwingli i ostali učitelji fanatika napustili ispravno učenje te se time svrstali u red pravih pogana i protivnika ispravne vjere. Ističe kako su uvrijedili Boga kada su ga nazvali „Bog ispečen u peći“ i kada su za Luthera i za one koji se s njime slažu rekli da piju krv itd. Sve ovo za Luthera je i više nego jasan znak da s učiteljima fanatika ne treba imati više ništa i da s njima nije moguće nikakvo zajedništvo. Na dosta opširan odgovor sljedbenika Zwinglija iz ožujka 1545. godine Luther nije ništa odgovorio nego je samo u srpnju 1545. godine u svoj tekst pod naslo-

vom *Contra XXXII articulos Lovaniensum theologistarum* uključio i osudu sljedbenika Zwinglija kao heretika.

U nastavku knjige teolog Sabetta donosi u prijevodu prvi put na talijanski jezik Lutherove tekstove koje je u uvodnoj studiji na kronološki i teološki sistematski način predstavio.

U pogovoru prof. dr. sc. Giuseppe Lorizio piše kraći tekst pod naslovom *Euharistijski kult pred izazovima sadašnjosti* u kojem ukratko rekapitulira ono što je teolog Sabetta u svojoj uvodnoj studiji već izložio s naglaskom na pastoralnu vrijednost Lutherovih rasprava.

Na koncu, ovo najnovije djelo talijanskog teologa Sabette svakako će pomoći u kontekstu ekumenskog dijaloga na području Italije jer se ovdje prvi put pojavljuju ovi važni Lutherovi tekstovi u prijevodu na talijanski jezik. Pripomoći će i boljem razumijevanju Lutherove, ali i pozicije drugih reformatora, u kontekstu izloženih tema vezanih uz Kristovu prisutnost u sakramentu Oltara i uz pitanje klanjanja Presvetomu oltarskom sakramentu. Imajući sve ovo u vidu, i više smo nego uvjereni da će ovo djelo naići na plodno tlo u Italiji i pripomoći takvom ekumenskom dijalogu.

Ivan Macut